

Cumhuriyet'in 100. Yılında Şırnak İli Şırnak Province in the 100th Anniversary of The Republic

İhsan DENLİ¹

Geliş Tarihi / Received: 25.10.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 01.12.2023

Tarihi / Published: 31.12.2023

ÖZET

Türkiye'nin bölgesel gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerinden biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi olup, bu bölgenin sınırları içerisinde kurulan illerinden biri de Şırnak'tır. Şırnak, tarihsel süreç içerisinde birçok uygarlığın kurulduğu ve medeniyete ışık tutan yönüyle önemli bir il konumundadır. Şırnak il ve ilçelerinin kadim bir tarihi önemi bulunmaktadır. Ancak Şırnak, sosyo-ekonomik yönden Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. İpekyolu ticareti üzerinde bulunması, Irak ile Suriye ülkelerine komşu olması ve Ortadoğu ülkelerine yakın olmasına rağmen ulaşım, altyapı, eğitim, sağlık gibi eksikliklerinin olması, coğrafi yapının elverişsiz olması ve doğal dinamiklerini harekete geçirilememesi gelişmemesinin nedenleri olarak görülebilir. Çalışma, Şırnak ilinin tarihi, kültürü, nüfusu, sosyal ve ekonomik yönden temel göstergelerini ele almak. Çalışma, Şırnak ilinin bir takım makroekonomik temel göstergeler çerçevesinde değerlendirmek olup, ilin genel görünümünü ortaya koymaktır. Çalışma, Şırnak'ın genel görünümünü ortaya koyarak birtakım öneriler geliştirmek açısından literatüre bir katkı sağlayacaktır. Çalışmada, farklı kurum ve kuruluşların istatistiki dokümanları analiz edilerek özgün veriler elde edilmiştir. Sonuç olarak, ilin temel göstergelerinin zaman içerisinde meydana gelen değişimleri tablolar halinde değerlendirilerek birtakım çıkarımlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Sosyo-Ekonomi, Bölgesel Gelişme, İstatistiki Veriler, TÜİK, Şırnak.

Jel Kodları:

A10, C10, C16, C19

ABSTRACT

One of the regions of Turkey with a low level of regional development is the Southeastern Anatolia Region, and one of the provinces established within the borders of this region is Şırnak. Şırnak is an important province where many civilizations were founded throughout history and sheds light on civilization. Şırnak province and districts have an ancient historical importance. However, Şırnak remains behind Türkiye's average in socio-economic terms. Although it is located on the Silk Road trade, neighboring Iraq and Syria, and close to Middle Eastern countries, the lack of transportation, infrastructure, education and health, the unfavorable geographical structure and the inability to mobilize its natural dynamics can be seen as the reasons for its lack of development. The study deals with the history, culture, population, social and economic indicators of Şırnak province. The study aims to evaluate the province of Şırnak through various macroeconomic indicators and provide a general view of the province. The study will contribute to the literature in terms of developing some suggestions by revealing the general view of Şırnak. In the study, original data were obtained by analyzing statistical documents of different institutions and organizations. As a result, the changes in the basic indicators of the province over time have been evaluated in tables and some inferences have been drawn.

Keywords:

Socio-Economy, Regional Development, Statistical Data, TURKSTAT, Şırnak.

Jel Codes:

A10, C10, C16, C19

Atf (Citation): Denli, İ. (2023). Cumhuriyet'in 100. Yılında Şırnak İli *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 78-90. Doi: 10.47138/jeaa.1381121

¹ Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, ihsandenli@sirnak.edu.tr, Orcid: 0000-0001-5128-4486.

Giriş

Türkiye’de toplam 81 il vardır. Bu illerin tarihi, kültürü, sosyal yönleri, coğrafi konumu, demografik yapısı ve ekonomik görünümü birbirinden farklılık göstermektedir. Her ilin gelişimini sağlayan avantajları olduğu gibi gelişimini engelleyen dezavantajları da bulunmaktadır. Bu illerden biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi Sınırları içerisinde bulunan Şırnak ilidir. Çalışmada, Şırnak ilinin tarihi, kültürü, nüfusu, sosyal ve ekonomik yönden temel göstergelerini ele almak. Çalışma, Şırnak ilinin birtakım makroekonomik göstergeler çerçevesinde değerlendirmek olup ilin genel görünümünü ortaya koymaktır. Çalışma, Şırnak’ın genel görünümünü ortaya koyarak bir takım öneriler geliştirmek açısından literatüre bir katkı sağlayacaktır. Çalışmada, farklı kurum ve kuruluşların istatistiki dokümanları analiz edilmiştir. İlin temel göstergelerinin zaman içerisinde meydana gelen değişimleri tablolar halinde değerlendirilerek bir takım çıkarımlar elde edilmiştir.

Çalışmada, öncelikli olarak Şırnak’ın coğrafi konumu ele alınarak tarihi, coğrafi ve ilçelerin konumlarından söz edilmiştir. Daha sonra ilin sosyal yönü üzerinden merkez ve ilçelerinin demografik yapısı, eğitim ve sağlık göstergeleri analiz edilmiştir. Son olarak ilin ekonomik yapısı çerçevesinde tarım ve hayvancılık, sanayi, dış ticaret ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ele alınmıştır. Sonuç ve değerlendirme bölümünde temel göstergelerin mevcut durumu ve eksik yönlerini ortaya koyarak bir takım öneriler sunulmuştur.

1. Coğrafi Konum

Şırnak ili, sahip olduğu coğrafi konumu ile jeopolitik ve jeostratejik bir öneme sahiptir. Mezopotamya sınırları içerisinde yer alan elverişli toprakları sayesinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şırnak il ve ilçelerinin kadim bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Şırnak’ta, tarihsel süreç içerisinde birçok uygarlığın kurulduğu ve günümüzde bu uygarlıkların izleri görülmektedir. Geçmişten günümüze kadar bu coğrafyada Sümer, Asur, Hitit, Akad, Pers, Babil, Bizans, Roma, Sasani, Emevi, Abbasi, Büyük Selçuklu ve Osmanlı gibi devletlerin hâkimiyet dönemleri olmuştur (Baz, 2017: 9). Şırnak, 1517’de Osmanlı devletinin hâkimiyeti altına girmiş ve belirli dönemlerde Bitlis, Hakkâri ve Cizre beyliklerinin himayesine alınmıştır. Şırnak, önceki dönemlerde Cizre yönetiminde iken 1987 yılında yaşanan yönetsel çekişmeler nedeniyle köy statüsüne düşürülmüş, 1973’te yeniden ilçe konumuna getirilerek Siirt ilinin bir ilçesi olmuştur. Şırnak, 1990’da bölgede güven ve düzenin sağlanması üzerine güvenlik sorunları gerekçesiyle il statüsüne getirilmiştir (TBMM Raporu, 1990: 1). Batman ile aynı dönemde il statüsüne kavuşan Şırnak ilinin günümüzde ekonomik, sosyal, kültürel, nüfus, altyapı, ulaşım ve şehirleşme açısından Batman ilinin gerisinde kalmıştır.

Şırnak, 1990’da 3647 sayılı kanun ile Türkiye’nin 73’üncü il statüsünü almıştır. Şırnak merkezin yüzölçümü 1.701 m² olup il genelinin ise 7.078 m² yüzölçümüne sahiptir. Şırnak, yüzölçümünün büyüklüğü açısından Türkiye’nin %0,9’unu, Dicle Bölgesinin ise %27,4’ünü kapsamaktadır. Şırnak’a bağlı 6 ilçe, 12 belde ve 240 köy bulunmaktadır. İl, Namaz Dağı sınırlarında yer alıp rakımı 1.350 metredir. Cizre, Silopi, İdil, Güçlükönak, Uludere ve Beytüşşebap ilçelerine sahiptir.

Tablo 1. TRC3 bölgesi Şırnak ili belediye, ilçe ve köy sayıları

Yıllar	Belediye	İlçe	Köy
2022	19	6	240
2021	19	6	240
2020	19	6	240
2019	19	6	240
2018	19	6	239
2017	19	6	240

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2023.

Şırnak ili, doğuda Hakkâri, batıda Mardin, kuzeyde Siirt illerine, güneyde ise Irak ve Suriye devletlerine sınır komşusudur. İlin batı ve güneyi Cudi Dağları ile sınırlanmakta, kuzey ve doğusunu Gabar Dağı ve derin platolarla kaplı dağ sıraları ile çevrilidir. İlin çevresinde en yüksek rakıma sahip olan Altın dağları 3.358 metre yüksekliğindedir. Kuzeybatı ve güneydoğu yönünde akan Botan çayı üzerinde akan ilçe sınırlarından geçen en büyük nehir Dicle’dir. Dicle nehri, Cizre ilçesinden Suriye toprakları üzerine doğru akar. Dicle nehri üzerinde Kızılsu, Çağlayan ve Hezil çayları yer almaktadır. Bu çaylar düzenli bir şekilde Dicle nehri üzerinde akarlar (Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

2. Sosyal Yapı

2.1. Nüfus ve Göç Göstergeleri

Şırnak çevresi Cudi, Gabar, Namaz ve Altın dağları ile çevrilidir. Bu dağların uzantısı Siirt ve Hakkâri illeri ile sınırlıdır. Şırnak ili Uludere ve Beytüşşebap ilçelerine doğru sert kayalardan oluşan dağların kütlesi çoğalmakta ve tarıma

elverişli alan çok az olmaktadır (DİKA, 2023, s.16). Batı yönünde yaklaşık 750 metre yüksekliğe sahip İdil İlçesi, güneyde 400 metre yükseklikte Cizre ilçesi, 550 metre yükseklikte Silopi ilçesi sınırlarında ovalar bulunmakta olup, ilin büyük bir bölümünde dağlık bir alan hâkimdir (DİKA, 2023, s.16).

Şırnak ili, Dicle nehri havzasında yer almaktadır. Şırnak ilinde toprakların önemli bir bölümü kahverengi topraklar olup, tarıma elverişli araziler batı ve güney yönlerinde yer alan İdil, Cizre ve Silopi ilçelerinde yer almaktadır. İlin doğu ve kuzey yönlerinde bulunan Uludere ve Beytüşşebap ilçelerindeki arazilerin büyük bölümü mera ve orman arazisi özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye, TRC3 bölgesi ve Şırnak ili yıllara göre nüfus dağılımı

Yıllar	Türkiye Nüfus	TRC3 Nüfus	Şırnak Nüfus	Şırnak Nüfus artış hızı (Binde)	Şırnak Nüfus Yoğunluğu(km ²)
2022	85.279.553	2.393.781	557.605	19,95	78
2021	84.680.273	2.367.645	546.589	16,28	76
2020	83.614.362	2.343.826	537.762	15,27	75
2019	83.154.997	2.307.332	529.615	10,03	74
2018	82.003.882	2.284.158	524.190	40,79	73
2017	80.810.525	2.222.601	503.236	39,41	70
2016	79.814.871	2.179.588	483.788	-13,13	68
2015	78.741.053	2.173.709	490.184	2,49	69
2014	77.695.904	2.153.921	488.966	28,44	68
2013	76.667.594	2.116.727	475.155	17,56	66

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2023

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Şırnak ilinin 2022 yılı toplam nüfusu 557.605 kişidir. Merkez ilde toplam nüfus 102.553 olup, 54.867'si erkek, 47.686'sı kadınlardan oluşmaktadır. 2020 yılı Şırnak ilinde nüfus artış hızı binde 19,95 olup, yüksek nüfus artış hızına sahiptir. Şırnak ilinin yıllara göre toplam nüfus ve nüfus yoğunluğu verilerine bakıldığında yukarı yönlü bir artış olduğu görülmektedir. Nüfus artış hızı ve beraberindeki nüfus yoğunluğu ildeki mevcut istihdam alanlarının yetersizliği beraberinde işsizlik sorununu getirmektedir. Türkiye'nin en genç illerinden biri olup aynı zamanda işsizlik oranının en yüksek olduğu iller arasında yer almaktadır.

Tablo 3. Şırnak il ve ilçelerinin nüfus verileri, 2022

İlçe Adı	Genel Toplam			İlçe Merkezleri			Belde ve Köyler		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
Türkiye	85.279.55	42.575.44	42.704.11	79.613.27	39.810.84	39.802.43	5.666.27	2.764.60	2.901.67
Merkez	102.553	47.686	54.867	69.388	32.386	37.002	33.165	15.300	17.865
Cizre	159.754	78.309	81.445	134.041	65.981	68.060	25.713	12.328	13.385
Silopi	144.830	70.391	74.439	107.031	52.946	54.085	37.799	17.445	20.354
İdil	76.502	38.056	33.446	30.583	15.310	15.273	45.919	22.746	23.173
Uludere	45.802	19.459	26.343	11.258	4.848	6.410	34.544	14.611	19.993
Beytüşşeba	16.044	7.067	8.977	6.149	2.311	3.838	9.895	4.756	5.139
Güçlükonak	12.120	5.592	6.528	4.460	2.140	2.320	7.660	3.452	4.208

Kaynak: TÜİK, Merkezi Dağıtım Sistemi, 2023.

Merkezde ikamet eden toplam nüfus 69.388 olup belde ve köylerde ikamet eden toplam nüfus ise 33.165 kişidir. Merkez ilin nüfusun %84'ü ilde ikamet ederken, %16'sı ise belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçelerde ikamet eden toplam nüfusa baktığımızda Beytüşşebap ilçesinin toplam nüfusu 16.044 olup, nüfusun %38'i ilçede, nüfusun %62'si ise belde ve köylerde ikamet etmektedir. Uludere ilçesinin toplam nüfusu 45.802 olup, nüfusun %25'i ilçede iken %75 ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Güçlükonak ilçesinin toplam nüfusu 12.120 olup %37'si ilçede, %63'ü ise belde ve köylerde kalmaktadır. İdil ilçesinin toplam nüfusu 76.502 olup bunun %40 ilçede, %60 ise belde ve köylerde ikamet etmektedir. Silopi ilçesinin toplam nüfusu 144.830 olup bunun %74'ü ilçede, %26'sı ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Cizre ilçesinin toplam nüfusu 159.754 olup nüfusun %84'ü ilçede, %16'sı ise belde ve köylerde ikamet etmektedir.

Tablo 4. Şırnak ve TRC3 bölgesinin net göç ve net göç hızının yıllara göre dağılımı

Yıllar	Net Göç		Net Göç Hızı(Binde)	
	TRC3	Şırnak	TRC3	Şırnak
2022	-19.800	-3.373	-8,24	-6,03
2021	-19.754	-3.359	-8,31	-6,13
2020	-2.827	-547	-1,21	-1,02
2019	-18.167	-4.359	-7,84	-8,2
2018	2.637	4.294	1,16	8,23
2017	-3.670	4.486	-1,65	8,95
2016	-37.429	-13.020	-17,03	-26,56
2015	-32.403	-12.061	-14,8	-24,31
2014	-18.769	-3.393	-8,68	-6,92
2013	-11.517	-722	-5,43	-1,52

Bu tabloda yer alan verilere göre Şırnak ili 2013-2022 yılları arasında en çok göç verdiği dönemler 2015 ile 2016 yılları olup, en çok göç aldığı dönemler ise 2017 ve 2018 yılları olmuştur. Şırnak, 2013 yılında net göç hızı binde eksi 1,52 iken 2022 yılında ise eksi 6,03 olmuştur. 2013-2022 yılları arasında net göç hızında bir artış meydana gelmiştir. Bu oranlar ilde göç eden nüfus oranının yıllara göre değişmekle birlikte çoğunlukla yüksek düzeylere ulaştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Şırnak ilinin coğrafi şartları, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik gibi olanakların düşüklüğü, bölgesel ve ekonomik sorunlar nedeniyle dışarıya göçün artmasında neden olabilmektedir.

2.2. Sağlık Göstergeleri

Sosyal yapıyı oluşturan faktörlerden biri sağlık alanıdır. Şırnak, sağlık göstergeleri açısından Türkiye ve TRC3 bölge illerinin gerisinde olan bir il konumundadır. Şırnak merkez ve ilçelerinde bulunan sağlık merkezleri sayısı toplam 84 tane (Şırnak İl Sağlık Müdürlüğü, 2023).

Ülke genelinde sağlık alanında uygulanan politikalar kapsamında Şırnak merkez ve sınırları içerisinde bulunan diğer ilçelerinde sağlık merkezleri kurulmuştur. Bu merkezlerde farklı alanlarda olmak üzere uzman hekim, pratisyen hekim, hemşire, ebe ve diğer sağlık personelleri bulunmaktadır. Şırnak merkez ve ilçelerinde bulunan sağlık verilerini bir tablo halinde göstermek mümkündür.

Tablo 5. Şırnak ili hastane, hekim, sağlık personeli ve yatak sayıları dağılımı

Yıllar	Hastane	Toplam Hekim	Hemşire	Ebe	Sağlık personeli	Yatak Sayısı	Yüzbin Başına/Yatak
2021	7	693	776	264	819	728	133
2020	7	651	794	289	835	765	142
2019	7	567	672	246	649	631	119
2018	7	455	661	232	624	631	120
2017	7	413	581	192	596	631	125
2016	7	403	433	166	521	631	130
2015	9	358	527	138	559	722	147
2014	9	373	480	157	565	716	146
2013	9	486	521	192	547	684	144

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri, Bölgesel İstatistikler, 2023.

Türkiye’de uygulanan sağlık politikaları kapsamında Şırnak merkez ve diğer ilçelerinde hastane, aile merkezi, toplum sağlık merkezi, sağlık evi, verem savaş merkezi gibi sağlık merkezleri kurulmuştur. Tabloda yer alan veriler değerlendirildiğinde 2021 yılında toplam 728 yatak kapasiteli 7 hastane kurulmuş olup, yüz bin kişi başına 133 hastane yatağı düşmektedir. Şırnak’ta 2021 yılı verilerine hizmet veren hekim sayısı 693, hemşire sayısı 728, ebe sayısı 264 kişidir. Şırnak’ta sağlık olanakları nüfus büyüklüğünün gerisinde kalmaktadır (TÜİK, 2023).

2.3. Eğitim Göstergeleri

Türkiye’de uygulanan eğitim politikaları kapsamında Şırnak merkez ve diğer ilçelerinde okul, üniversite, araştırma merkezi, etüt merkezi gibi eğitim merkezleri kurulmuştur. 2023 yılı verilerine göre Şırnak’ta okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite olmak üzere toplam okul sayısı 7.443, öğrenci sayısı ise 160.870 kişidir (Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2023; Şırnak Üniversitesi, 2023).

Tablo 6. Şırnak il ve ilçeler açısından öğretmen ve öğrenci sayılarının dağılımı, 2023

İlçe Adı	Öğretmen Sayısı				Öğrenci Sayısı			
	Okul	İlköğret	Ortaöğretim	Toplam	Okul	İlköğreti	Ortaöğretim	Toplam
Uludere	56	123	139	318	1.402	11.367	2.993	15.762
Beytüşşebap	17	183	100	300	181	2.980	943	4.104
İdil	139	584	503	1.226	2.293	17.879	4.827	24.999
Güçlükonak	25	100	110	235	438	2.416	716	3.788
Cizre	192	1.231	1.023	2.446	4.925	34.827	16.225	55.977
Silopi	188	935	914	2.037	5.360	11.776	6.814	23.950
Şırnak (Merkez)	134	411	335	880	1.308	17.658	7.283	26.249
Toplam	751	3.567	3.124	7.442	15.907	98.903	39.801	154.903

Kaynak: Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2023.

Tabloda yer alan verilere göre okul ve öğrenci sayılarının en yoğun olduğu yerler Şırnak merkez, Cizre, Silopi ve İdil ilçeleridir. Bu yerlerde nüfus yoğunluğuna bağlı olarak okuma yaşındaki nüfus daha fazladır. Beytüşşebap ve Güçlükonak ilçelerinde okul ve öğrenci sayıları diğer ilçelere göre nüfusa bağlı olarak daha düşük düzeydedir.

Şırnak ilinde 2022 yılı verilerine göre 15 yaş ve üzeri olup okuma-yazma bilmeyen kişi sayısı 23.678 kişi olup bunların 3.259’u erkek iken, 20.419’u ise kadındır. Okuma yazma bilmeyen kişilerin büyük bir çoğunluğu kadın olup

eğitim olanaklarından yararlananlarından erkeklerin yararlanma oranının daha fazla olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023). Şırnak ilinin eğitim düzeylerine göre okul, öğretmen ve öğrenci sayıları aşağıda bir tablo halinde gösterilebilir.

Tablo 7. Şırnak ili okul öncesi, ilkököl, ortaokul ve ortaöğretim okul sayıları

Yıllar	İlkokul				Ortaokul				Ortaöğretim			
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Öğr./ öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Öğr./ öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Öğr./ öğrenci
2021	305	2.799	49.883	18	264	3.836	50.760	13	92	2.615	63.396	24
2020	306	2.631	49.380	19	260	3.763	51.089	13	97	2.378	53.603	14
2019	294	2.790	49.695	18	252	3.880	57.988	14	92	2.350	45.271	14
2018	294	2.719	51.577	19	254	3.525	58.318	16	84	2.168	44.900	15
2017	299	2.228	51.418	23	254	2.809	58.895	20	80	1.775	43.041	17
2016	299	2.116	52.026	25	237	2.310	57.672	24	65	1.448	42.512	21
2015	300	2.335	60.872	26	234	3.196	52.162	16	62	1.954	44.843	16
2014	299	2.024	62.856	31	230	2.685	53.632	19	55	1.531	46.075	21
2013	294	1.928	64.838	34	230	2.339	55.592	23	56	1.235	41.474	23

Kaynak: TÜİK, İl Göstergeleri, 2023.

Tabloda yer alan veriler analiz edildiğinde 2013-2021 yılları arasında Şırnak'ta okul ve öğretmen sayılarında artış olmuştur. 2013-2021 yılları arasında öğrenci sayılarında ise ilkököl ve ortaokulda azalış, ortaöğretimde ise artış yaşanmıştır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında tüm eğitim düzeylerinde bir azalış görülmüştür. 2021 yılında 2013 yılına göre öğretmen başına daha az öğrenci düşmektedir. Bu durum eğitim kalitesinin artmasında temel bir göstere sayılabilir.

3. Ekonomik Yapı

3.1. Tarım ve Hayvancılık Göstergeleri

Şırnak ili Mezopotamya ovası içinde yer almaktadır. Şırnak, hem verimli tarım arazilerine sahip olması hem de İpekyolu ticaret yollarının geçiş yolu üzerinde olmasından tarih boyunca medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli bir yerdir. Şırnak ili, verimli toprakları, elverişli iklimi, çok sayıda ovaya sahiptir. İlin merkez ve çevresinin coğrafi konumu tarım ve hayvancılık yapmaya elverişlidir. Bu bölgede verimli topraklar ve elverişli iklim şartları nedeniyle tarım ürünlerinde yılda birden fazla ürün ekimi gerçekleştirilmektedir. Bu arazilerde yılda iki veya üç kez hasat yapma imkânı sağlamaktadır. Mera alanların ve su kaynaklarının çok olması aynı zamanda ılıman bir iklim özelliğinin olması hayvancılığın gelişmesine imkân vermektedir (DİKA, 2023, s.17).

Şırnak ilinde 2011 yılında toplam işlenen tarım alanı 99.018 hektar iken 2021 yılında ise 101.536 hektara yükselmiştir. 10 yılda %2,54 oranında bir artış olduğu görülmektedir. 2011-2021 yılları içerisinde toplam işlenen tarım alanı %88,7, nadasa bırakılan tarım alanı %10,3, sebze ekilen alan ise %1,24 olmuştur. 2011-2021 yılları arasında tarım alanlarında azalış olmuştur. Tarım sektöründe son yıllarda girdi maliyetlerindeki artış tarım alanlarının daralmasını etkilediği söylenebilir (TÜİK, 2023).

Türkiye genelinde 2022 yılında 110.294.272 dekar alan üzerine ekim yapılmıştır. Bu alanın %80'i kuru tarım iken, %20'si ise sulak alan olmaktadır. TRC3 Bölgesi'nde ekilen alan 4.324.560 dekar olup bu alanın %64 kuru tarım, %36'sı sulak tarım alanıdır. Şırnak ilinde ise 802.903 dekar alan ekilmiş olup ekili alanın %83'ü kuru, %18'i ise sulu tarım alanını oluşturmaktadır. Şırnak ilinde ekim yapılan sulu ve kuru tarım arazilerinin yüz ölçümü ile bu alanlar üzerine yapılan tarım ürünlerinin üretim miktarı ile toplam verimlilikleri bir tablo halinde özetlemek mümkündür (TÜİK, 2023).

Tablo 8. Şırnak ilinin kuru ile sulu ekilen ve hasat edilen tarım alanları, üretim ve verim miktarları

Yıllar	Ekilen Alan(Dekar)		Hasat Edilen Alan		Üretim Miktarı(Ton)		Verim(Kg/Dekar)	
	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Sulu Tarım	Kuru Tarım	Sulu Tarım
2022	590.218	124.321	590.218	124.321	68.357	49.660	116	400
2021	611.744	104.352	606.505	104.222	83.790	40.721	138	391
2020	718.897	108.408	747.684	102.982	138.674	39.148	208	412
2019	695.330	107.573	673.137	105.736	132.853	38.894	197	368
2018	691.261	101.609	690.727	100.276	166.256	43.388	241	433
2017	694.675	125.148	694.161	25.350	173.394	52.935	250	2.088
2016	529.148	90.538	528.358	24.231	143.757	41.069	272	1.695
2015	649.371	113.703	648.576	27.097	159.231	44.746	246	1.651
2014	685.448	119.404	684.537	28.008	168.597	46.041	246	1.644
2013	676.201	128.745	675.121	23.512	175.378	56.238	260	2.392

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri, 2023.

Tabloda yer alan veriler analiz edildiğinde 2021 ve 2022 yılları arasında ekilen tarım alanlarında, tarımsal üretimde ve toplam verimde bir azalış gerçekleşmiştir. Son yıllarda artan girdi maliyetleri ve iklim koşullarında meydana gelen değişimler tarım alanlarının daralmasına neden olduğu görülmüştür.

Şırnak ilinde kuru tarım alanları sulu tarım alanlarından fazladır. Ancak son yıllarda çiftçiler dip sulama veya damlama yöntemiyle sulu tarım uygulamasını yaygınlaştırmışlardır. Günümüzde sulu tarıma dayalı üretim artmaya başlamıştır. Meyve üretimi, sebze üretimi bunlara örnek gösterilebilir.

Tablo 9. Şırnak ili tahıl, sebze, meyve ve diğer bitkisel ürünlerin toplam üretim miktarları

Yıllar	Tahıllar (Ton)	Sebze (Ton)	Meyve (Ton)	Tahıl ve diğer bitkisel ürünler
2022	138.728	28.016	19.200	278.354
2021	130.654	11.847	17.195	276.565
2020	227.271	9.669	19.177	365.954
2019	175.810	9.486	18.630	302.582
2018	229.383	10.173	20.404	356.161
2017	257.773	11.471	18.033	377.652
2016	198.361	11.620	8.994	301.382
2015	219.970	15.122	9.559	330.274
2014	237.226	19.378	14.873	...

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri, 2023.

Tabloda yer alan verilere bakıldığında meyve üretiminde dalgalı bir üretimin olduğu söylenebilir. 2018 yılında yüksek bir verim sağlarken, 2016 yılında ise düşük bir verim gerçekleştirmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında ise 17.195 ton ve 19.200 ton bir verim vererek ortalama bir düzeyde verim verdiği söylenebilir. Sebze üretiminde dalgalı bir seyir olmakla beraber 2021 ve 2022 yıllarında üretimde bir artış meydana gelmiştir. En yüksek üretim artışı 2022 yılında gerçekleştirmiştir.

Tahıl ürünlerinde dane, buğday, arpa ve mısır üretimi yaygındır. Son yıllarda yer fıstığı üretiminde ciddi bir artış görülmüştür. Tahıl ürünleri içerisinde en çok buğday üretimi yapılmaktadır. 2022 yılında toplam tahıl üretimi 138.728 ton olup bunun içerisinde 90.682 ton buğday üretimine aittir. Şırnak'ta daha çok kuru tarıma dayalı ürünlerin yetiştirildiği görülmektedir.

Tablo 10. Şırnak ili tarımsal üretim değerleri yıllara göre dağılımı (bin tl)

Yıllar	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Canlı Hayvanlar Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)
2021	839.869	1.915.779	...
2020	697.808	1.508.422	356.444
2019	356.993	1.284.023	337.566
2018	309.982	935.113	237.457
2017	291.992	684.199	186.765
2016	227.096	308.275	106.578
2015	240.434	318.910	107.735
2014	258.478	286.887	80.917
2013	240.545	266.634	88.005

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri, 2023.

Teknolojinin etkisi her alanda olduğu tarımsal araç ve gereçlerinde modern bir hale gelmesini sağlamıştır (DİKA, 2023, s.25). Şırnak ilinin Cizre, Silopi ve İdil ovalarında yapılan tarım faaliyetlerinde traktör, biçerdöver gibi modern tarım yöntemleri yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ilçelerde mera ve araziler hayvan yetiştiriciliğinde kullanılmaktadır. Bu yerlerde modern seracılık ve teknolojiye entegre bir üretim anlayışı ve hayvancılık alanında yeni adımların atılması yapılması durumunda hayvancılık ve tarımsal üretimde önemli bir artış sağlanabilir. Tablodaki verilere bakıldığında bitkisel üretim değerleri, canlı hayvanlar değeri ve hayvansal ürünleri değerlerinde 2013-2021 yıllarında arasında düzenli olarak bir artışın olduğu görülmektedir.

Türkiye'de tarımsal ve hayvansal ürünlerin üretimdeki nominal değerlerinde artış meydana gelmiştir. Bu durum Şırnak ili için de söylemek mümkündür. Şırnak il ve ilçelerinde 2013-2022 yılları arasında tarımsal ve hayvansal üretimlerden sağlanan ürünlerin nominal değerleri bir tablo halinde göstermek mümkündür.

Tablo 11. Şırnak ili kişi başına düşen tarımsal üretim değerleri yıllara göre dağılımı (TL)

Yıllar	Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL)	Kişi Başı Canlı Hayvanlar Değeri (TL)	Kişi Başına Hayvansal Ürünler Değeri (TL)
2021	1.537	3.505	...
2020	1.298	2.805	663
2019	674	2.424	637
2018	591	1.784	453
2017	580	1.360	371
2016	469	637	220
2015	490	651	220
2014	529	587	165
2013	506	561	185

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri, 2023.

Hayvan yetiştiriciliği süreklilik gerektiren bir iş olduğundan zor bir meslek olduğu söylenebilir. Hayvansal ürünlerinin verimli olmasının koşulu hayvanların iyi beslenmesine bağlıdır. Dolayısıyla hayvancılıkla uğraşan çiftçilerin hayvanların yem ihtiyaçlarını güvenceye almak zorundadırlar. Böylece tarımsal ürünlerle hayvanlar beslenirken hayvan gübrelere sayesinde de tarımsal verimlilik artmaktadır. Sonuç olarak tarım ile hayvancılık arasında bağımlı bir durum olduğu söylenebilir.

Türkiye’de hayvancılık sektörünün üretim değeri tarım sektörüne göre düşüktür. Hayvancılığın geliştirilmesi için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunlar; hayvan soylarının ıslah edilmesi, otlakların korunması, girdi maliyetlerinin düşürülmesi, besiciliğe teşvik verilmesi örnek olarak verilebilir.

Şırnak ekonomisi kırsal kesimlerde ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanırken merkez il ve ilçelerinde ise Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) ağırlık kazanmaktadır. Kırsal kesimlerde küçükbaş hayvancılık yapılarak hayvansal ürünler elde edilir (Şırnak İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2023). Küçükbaş hayvancılık yaygın bir şekilde yapılarak ekonomide önemli bir yer sağlamaktadır. TRC3 Bölgesi ve Şırnak ilinde bulunan büyükbaş hayvan ve küçükbaş hayvan sayıları yıllara göre bir tablo halinde verilebilir.

Tablo 12. Şırnak ili büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları dağılımı

Yıllar	TRC3		Şırnak	
	Büyükbaş Hayvan	Küçükbaş Hayvan	Büyükbaş Hayvan	Küçükbaş Hayvan
2022	283.301	4.531.117	75.508	1.427.822
2021	344.328	4.668.183	83.159	1.297.647
2020	359.898	4.570.728	88.055	1.372.743
2019	369.159	4.026.401	92.957	1.196.936
2018	330.647	4.184.719	71.120	1.138.629
2017	286.413	3.938.695	53.188	1.037.065
2016	221.690	2.291.990	33.522	550.740
2015	193.769	3.367.409	34.383	610.375
2014	200.614	3.216.128	35.564	602.187
2013	192.401	3.193.650	34.771	516.534

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, İl Göstergeleri, 2023.

Tablodaki veriler göz önüne alındığında Şırnak ilinde geçmişten günümüze kadar (2013-2022 arası yıllar) büyükbaş hayvan sayısının düzenli olarak arttığı söylenebilir. 2013-2022 yılları arasında Şırnak ilinde küçükbaş hayvan sayısının arttığı görülmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta en yaygın koyun ve keçi yetiştiriciliği yapılmaktadır. Koyun ve keçi yetiştiriciliğinin farklı özellikleri vardır. Koyunlar sürü halinde hareket etmektedirler. Koyun yetiştiriciliğinde hayvanların iyi beslenmesi, barınma şartlarının elverişli olması ve hayvana iyi davranılması önem taşımaktadır. Keçiler ise birbirinden bağımsız hareket ederler. Keçiler serbest hareket etmeli, otlatmaları için uzun süre verilmeli ve kış şartlarına karşı korunmalıdır.

Şırnak’ın Cizre, Silopi ve İdil ilçeleri diğer ilçelere göre düz ve elverişli mera ve arazileri olduğu için bu ilçelerde hem koyun hem de keçi yetiştiriciliği önem kazanırken Uludere, Beytüşşebap ve Güçlükönak ilçeleri engebeli ve sarp bir arazi koşullarına sahip olduğundan bu ilçelerde keçi yetiştiriciliği önem kazanmaktadır.

3.2. Sanayi Göstergeleri

Şırnak ilindeki ilk kamu sanayi tesisi 1979 yılında Türkiye Kömür İşletmelerine (TKİ) bağlı maden ocakları olarak kurulmuştur. Bu maden ocağı 2002 yılında İl özel idaresine bağlanmıştır. Şırnak ilinde ilk özel sanayi tesisi ise 1991 yılında Cizre ilçesinde kurulan Cizre Un Fabrikası olup, 2016 yılında bölgedeki gelişmelerden etkilenecek bu işletme kapanmıştır.

Şırnak ili; Irak ve Suriye ile komşu konumundadır. Habur sınır kapısı Şırnak ilinde yer almaktadır. Sınır ticareti sayesinde sanayi tesislerinin kurulmasını cazip kılmıştır. Şırnak ilinde bulunan kömür ocakları ildeki temel geçim kaynaklarından biridir. İlde yer alan küçük sanayi sitesi ve organize sanayi bölgesi ile İlçelerde yer alan organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi siteleri vardır. Cizre’de aktif olan organize sanayi bölgesi bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır. İlin Cizre, Silopi ve idil ilçelerinde bulunan tarıma elverişli araziler tarım sanayisinin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Tablo 13. Şırnak ili 2020 yılı sanayi işletmelerinin ölçeğe göre dağılımı

İl Adı	Mikro (%) ²	Küçük (%) ³	Orta (%)	Büyük (%)
Türkiye	59,88	29,12	9,15	1,84
Şırnak	48,39	41,94	8,60	1,08

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020 İl sanayi Durum Raporu, 2020.

Şırnak ilinde 2020 yılı verilerine göre toplam 93 sanayi işletmesi vardır. Bu sanayi işletmelerin çalışan sayısı 2.456 kişidir. Sanayi işletmelerinin çalışan sayısına göre %48,39’u mikro ölçekli, %41,94’ü küçük ölçekli, %8,60’ı orta ölçekli ve %1,08’i büyük ölçekli bir işletme kapasitesine sahiptir. Tablodaki veriler karşılaştırıldığında ildeki işletmelerin ölçek yapısı Türkiye ortalamalarıyla farklılık göstermektedir.

İldeki küçük işletmelerin ölçek yüzdesi Türkiye ortalamasından yüksek bir düzeyde iken; küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin yüzdesi Türkiye ortalamasından düşük olduğu görülmektedir. Şırnak ilinde kurulan sanayi işletmelerin ölçek yapısı Türkiye’de bulunan sanayi işletmelerinden farklılık göstermektedir.

Tabloda yer alan veriler analiz edildiğinde 2020 yılında ilde faaliyet gösteren 93 sanayi işletmesinde toplam istihdam edilenlerin sayısı 2.456 kişidir. Bu sanayilerde istihdam edilenlerin toplamı 2.456 kişidir. Madencilik sektöründe 470 kişi (%19,14), imalat sektöründe 1969 kişi (%80,17) ve enerji sektöründe 17 kişi (%0,69)’dir. Şırnak il ve ilçelerinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin dağılımını bir tablo halinde gösterilebilir.

Tablo 14. Şırnak il ve ilçelerinde faaliyet gösteren sanayi işletmelerinin dağılımı, 2021

İlçe adı	Sanayi Sayısı	İldeki payı (%)	İstihdam Sayısı	İldeki Payı (%)
Merkez	18	19,35	469	19,10
Cizre	33	35,48	522	21,25
Silopi	26	27,96	1.103	44,91
İdil	8	8,60	249	10,14
Uludere	3	3,23	45	1,83
Belirtilmeyen	5	5,38	68	2,77
Toplam	93	100,00	2.456	100,00

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021.

Tablodaki verilere bakıldığında Cizre ve Silopi ilçelerinde yer alan sanayi kuruluşları ve buralarda istihdam edilenlerin sayısı Şırnak il ve diğer ilçelerine göre daha fazla olduğu söylenebilir. Cizre ve Silopi ilçelerindeki sanayi tesislerinin sayısı 59 (%63,44), istihdam toplamı 1.625 (%66,16) kişidir. İl ve ilçelerdeki sanayi kuruluşların sayısı ve istihdam sayıları arasında farklılık söz konusudur.

Tablo 15. Şırnak ili ekonomik faaliyet kısımlarına göre yerel birim işletme sayısı

Faaliyet Adı	Yerel Birim (İşletme sayısı)	
	TRC3	Şırnak
Tarım, Orman ve Balıkçılık	438	25
Madencilik ve Taşocakçılığı	120	56
İmalat Sanayi	5.487	825
Elektrik, Su, Gaz	66	6
Su temini, altyapı, atık yönetimi ve iyileştirme	93	16
İnşaat	4.446	504
Toptan ve Perakende Ticaret	22.379	4.369
Otel ve Lokanta	3.602	552
Bilgi ve İletişim	521	80
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	242	39
Ulaştırma, Depolama ve Haberleştirme	9.061	1.916
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	848	165
Gayrimenkul Kiralama	352	27
Mesleki Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	3.342	562

² İstihdam edilen kişi sayısı 10 kişiden az olan ve yıllık net geliri 5 milyon TL’yi geçmeyen işletmeler (Resmi Gazete, 2022).

³ İstihdam edilen kişi sayısı 10 - 50 arasında olup, yıllık net geliri 50 milyon ya da daha fazla olmayan işletmeler (Resmi Gazete, 2022).

Sınıflandırmada ölçüt olarak çalışan sayısı ve yıllık net satış geliri söz konusudur.

Eğitim	444	80
Sağlık İşleri	710	158
Kültür, Sanat, Eğlence Faaliyetleri	823	152
Diğer Toplamsal ve Kişisel Hizmet İşleri	5.697	947
Toplam	58.671	10.479

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2023.

Türkiye 2021 yılı toplam yerel birim sayısı 1.858.191 iken toplam istihdam sayısı ise 6.497.040 kişidir. TRC3 Bölgesinin 2021 yılı toplam yerel birim sayısı 58.671 olup, Şırnak ilinin 2021 yılı toplam yerel birim sayısı ise 10.479 kişidir.

Şırnak il ve ilçelerinde çalışma çağındaki nüfusun sektörlere göre istihdam dağılımları analiz edildiğinde çalışanların %15'i tarım sektöründe, %23'ü inşaat ve sanayi sektöründe %61,8'i ise hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir. Toplam istihdam sayıları açısından değerlendirildiğinde çalışanların en fazla hizmet sektöründe yer aldığı, en az ise tarım sektöründe bulunduğu görülmektedir (TÜİK, İstihdam Sayıları, 2023).

Tablo 16. Şırnak il ve ilçelerin yıllara göre işyeri sayısı ve sigortalı sayısı

Yıllar	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı		
		Kadın	Erkek	Toplam
2023	3.715	24.670	93.391	118.061
2022	3.585	20.767	88.188	108.955
2021	3.284	17.940	83.933	101.873
2020	2.998	14.528	75.562	90.090
2019	2.840	13.579	73.843	87.422
2018	2.641	12.162	71.372	85.534

Kaynak: Şırnak İl Sosyal Güvenlik Kurumu, 2023.

Tabloda yer alan değerlere göre Şırnak'taki işyeri sayısı ile istihdam sayısında yıllara göre bir artış meydana gelmiştir. İş yeri sayısı 2023 yılında 2018 yılına oranla %40,67'lik bir artış göstermiştir. Şırnak, iş yeri sayısı açısından TRC3 Bölgesi'nde yer alan diğer illere göre büyük bir önem kazanmaktadır. Tabloda yer alan sigortalı sayısı kadın ve erkeklerin Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'ya bağlı 4/a, 4/b ve 4/c sınıfına bağlı çalışanların yıllara göre toplamını oluşturmaktadır. Şırnak'ta istihdam edilen zorunlu sigortalı kişi sayısında yıllara göre bir artış olduğu söylenebilir.

İstihdam edilenlerin cinsiyet dağılımına bakıldığında 2023 yılında toplam 118.061 kişi istihdam edilmekte olup bunun %79,20'si erkek, %20,90'ı kadındır. Kadın çalışanların oranı oldukça düşüktür. Şırnak'ta 2022 yılı sonu itibarıyla toplam nüfus 557.605 kişi olup bunun 266.560 kişisi kadın olup kadınların oranı %47,80'dir. Sonuç olarak kadın istihdam oranında meydana gelecek bir artış Şırnak ekonomisinin gelişiminde önemli bir gösterege olacaktır. Gelişmiş ülkelerin ekonomik göstergelerinden biri de kadınların işgücüne katılım oranıdır.

Tablo 17. Şırnak il ve ilçeleri kapsamında işyeri sayısı ve istihdam sayıları, 2023

İlçe Adı	İşletme Sayısı	İstihdam Sayıları		Toplam İstihdam Sayıları
		Kadın	Erkek	
Uludere	164	1.444	8.674	10.118
Beytüşşebap	66	576	3.102	3.678
İdil	374	2.854	8.904	11.758
Güçlükonak	44	371	759	1.130
Cizre	1.308	6.812	23.924	30.736
Silopi	817	6.218	19.732	25.950
Merkez (Şırnak)	942	6.391	28.278	34.669
Toplam	3715	24.666	69.449	118.039

Kaynak: Şırnak İl Sosyal Güvenlik Kurumu, 2023.

Şırnak il merkez ve ilçelerinde bulunan işyerleri ve buralarda istihdam edilenlerin dağılımı birbirinden farklılık göstermektedir. İşyeri sayısı ve istihdam sayılarının Şırnak il merkezi, Cizre ve Silopi ilçelerinde yoğun olduğu görülmektedir. Bu durum nüfus büyüklüğü ve coğrafi konum ile bir paralellik göstermektedir. Şırnak il merkezi, Cizre ve Silopi ilçelerinin nüfusu en fazla olan ilçelerdir. Bu ilçelerde nüfus büyüklüğüne bağlı oluşan talep artışının sağlayacağı ticari canlılık, coğrafi koşullarının elverişli olması, ulaşım ve bağlantı yollarının uygun olması, Şırnak'ın il merkezi olup, Cizre ile Silopi ilçelerinin İpekyolu ticaret karayolu üzerinde olması ve aynı zamanda sınıra yakınlığı nedeniyle Irak ile olan ticari faaliyetlerinden daha fazla pay almalarıyla açıklanabilir.

3.3. Dış Ticaret Göstergeleri

Cizre ilçesinde bulunan organize sanayi bölgesi ile ipek yolu ticareti ve Silopi ilçesi sınırlarında kurulan Habur sınır kapısı ile ipek yolu ticaretin geçiş noktası konumuna sahiptirler. İpek yolu ve Habur sınır kapısı üzerinden 2022

yılında toplam 4.688.541 yolcu geçişi ile toplam 1.714.892 araç giriş-çıkış olmuştur. Habur sınır kapısı araç girişi-çıkışı ve yolcu geçişi açısından Türkiye'nin en yoğun ikinci sınır kapısı (Kapıkule sınır kapısı 1. Sırada) olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2023).

Şırnak'ta Dicle nehri üzerinde yer alan kum ocakları faaliyet göstermektedir. Bu kum ocakların kapasiteleri ve işletme büyüklükleri birbirinden farklıdır (Cizre TSO, 2021). Şırnak merkez ve Silopi ilçesinde asfaltit maden işletmeleri faaliyet göstermektedir. Uludere ilçe sınırlarında fosfat kireçtaşı yatakları bulunmaktadır. Şırnak ilinin kuzeyinde açılan petrol kuyularında 1 milyar varil petrol rezervi bulunmuştur (TPAO, 2023).

Tablo 18. Toplam ihracat, ithalat ve net ihracatın yıllara göre dağılımı

Yıl	TRC3			Şırnak			Şırnak/TRC3
	İhracat (Bin\$)	İthalat (Bin\$)	Net (Bin\$)	İhracat (Bin\$)	İthalat (Bin\$)	Net (Bin\$)	Net İhracat
2022	2.077.777	1.081.164	996.613	839.936	94.030	745.906	74,84
2021	1.860.832	724.763	1.136.069	854.816	65.231	789.585	69,50
2020	1.711.781	44.858	1.666.923	624.017	60.877	563.140	33,78
2019	1.238.493	496.123	742.370	464.039	69.205	394.834	53,18
2018	1.398.624	307.969	1.090.655	429.143	46.719	382.424	35,06
2017	1.626.238	396.282	1.229.956	567.565	83.195	484.370	39,38
2016	1.559.202	325.693	1.233.509	475.614	89.481	386.133	31,30
2015	1.537.563	229.832	1.307.731	578.779	93.824	484.955	37,08
2014	1.793.648	295.938	1.497.710	770.362	104.909	665.453	44,43
2013	2.286.373	368.358	1.918.015	1.140.825	208.813	932.012	48,60

Kaynak: TÜİK, İİ Göstergeleri, 2023.

TRC3 Bölgesi'nde 4 tane il bulunmaktadır. Bunlar; Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illeridir. Bu iller arasında yıllara göre dış ticarete en fazla katkı yapan Mardin ili olup ikinci sırada ise Şırnak ili gelmektedir. 2013 yılında dış ticarete en fazla katkı yapan il Şırnak olmuştur. 2013-2022 yıllarında TRC3 Bölgesinin toplam ihracat ve ithalat değerlerinin farklı olup net ihracatın istikrarlı olmadığı görülmüştür. Şırnak ilinin net ihracat değerleri son yıllarda bir artış gösterdiği görülmektedir. Şırnak ilinin TRC3 Bölgesi'nin net ihracatını karşılama oranı 2013 yılında %48,60 iken 2022 yılında ise %74,84'üne denk gelmektedir.

Tablo 19. Toplam gayri safi yurtiçi hasılasının yıllara göre dağılımı (bin TL)

Yıllar	GSYH (Bin TL)		
	Türkiye	TRC3	Şırnak
2021	7.248.788.983	102.918.505	24.414.884
2020	5.048.220.067	73.972.067	17.773.021
2019	4.311.732.766	61.467.998	14.323.838
2018	3.758.773.727	51.556.731	11.966.093
2017	3.133.704.267	42.475.732	9.861.982
2016	2.626.559.710	33.743.127	7.333.256
2015	2.350.941.343	30.575.349	6.991.715
2014	2.054.897.828	27.696.154	6.335.989
2013	1.823.427.315	24.538.763	5.474.150

Kaynak: TÜİK, İİ Göstergeleri, 2023

Şırnak 2021 yılında cari fiyatlarıyla 24.414.884.000 TL toplam Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) elde etmiştir. Şırnak, TRC3 Bölgesi'nde yer alan iller arasında (Mardin ili 1. Sırada) ikinci sırada yer almaktadır. Şırnak ilinin 2013-2021 yılları arasındaki GSYH değerlerinde düzenli bir artış yaşanmıştır. Bu artışta tarım, sanayi ve hizmet sektörleri etkili olmuştur.

2013-2021 yılları arasında Şırnak GSYH'nin, TRC3 Bölgesi GSYH ve Türkiye GSYH değerleri arasında bir artış meydana gelmiştir. 2013 yılında Şırnak GSYH'si, TRC3 Bölgesi'nin %22,87 oranı, Türkiye'nin ise %0,30 oranındadır. 2021 yılında Şırnak GSYH'si, TRC3 Bölgesi'nin %23,72 oranı, Türkiye'nin ise %0,33 oranındadır.

Tablo 20. Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılasının yıllara göre dağılımı

Yıllar	Kişi Başına Düşen GSYH (TL)			Kişi Başına Düşen GSYH (\$)		
	Türkiye	TRC3	Şırnak	Türkiye	TRC3	Şırnak
2021	86.144	43.688	45.031	9.592	4.864	5.014
2020	60.541	31.808	33.302	8.600	4.518	4.731
2019	52.213	26.775	27.185	9.195	4.715	4.787
2018	46.172	22.880	23.293	9.793	4.853	4.940
2017	39.019	19.298	19.983	10.696	5.290	5.478
2016	33.131	15.502	15.058	10.964	5.130	4.983
2015	30.056	14.130	14.281	11.085	5.211	5.267
2014	26.624	12.970	13.142	12.178	5.933	6.011
2013	23.946	11.680	11.619	12.582	6.137	6.105

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2023.

Bu tabloda yer alan verilere göre kişi başına düşen GSYH 2021 yılında Türkiye geneli 9.592 \$, TRC3 Bölgesi 4.864 \$ ve Şırnak İli için ise 5.014 \$ olarak hesaplanmıştır. Şırnak, Türkiye genelinde kişi başına düşen gelir durumunda 66. sırada yer almaktadır. Şırnak'ın 2013-2021 yılları arasında kişi başına düşen GSYH değerlerinin Türk Lira ve dolar türünde artış sağlamıştır. Şırnak ekonomisinin gelişmesinde kişi başı GSYH önemli bir göstere oluşturmaktadır.

3.4. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi Göstergeleri

Bir bölgenin sosyo-ekonomik yönünün geliştirilmesi sürecine bölgesel kalkınma olarak adlandırılır (Kaya, 2009, s.23). Bölgesel kalkınmanın temel ilke, amaç ve araçları kapsamında bölgenin sosyo-ekonomik yönü geliştirilebilir (Dinler, 2001, s.284). Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, planlama ve farklı alanlarda politikalar geliştirmek amacıyla illerin ve ilçelerin sosyal ve ekonomik alanlardaki gelişmişliklerini ölçen ve karşılaştıran çalışmalardır. İl ve ilçelerin gelişmişlik düzeylerini istatistiksel yöntemler kullanılarak belirleyip, gelişmişlik düzeyleri ile ilgili karşılaştırmalar yapılmaktadır. Yatırım ve teşvik kaynaklarının dağılımında bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyleri göz önüne alınmaktadır.

Tablo 21. Tablo: Şırnak il ve ilçelerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamaları, 2022

İlçe Adı	İl İçindeki Sıralama	İlçe İçindeki Sıralama	Gelişmişlik Endeksi	Gelişmişlik Grubu
Merkez	1	514	-0,333	4
Cizre	2	610	-0,475	4
Silopi	3	734	-0,621	5
Beytüşşebap	4	794	-0,723	5
Uludere	5	844	-0,810	5
İdil	6	863	-0,842	6
Güçlükonak	7	900	-0,959	6

Kaynak: SEGE-2022, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.

Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından 2022 yılında yapılan çalışmada Türkiye'de yer alan tüm ilçeler (922 tane ilçe) gelişmişlik düzeylerine göre altı gruba ayrılmıştır. İlçelerin gelişmişlik düzeyleri sırasıyla 1. dereceden başlayıp 6. dereceye kadar gruplandırılmaktadır. 1. grupta yer alan ilçeler en iyi gelişmişlik düzeyine sahipken, 6. grupta yer alan ilçeler ise gelişmişlik düzeyi en düşük olan ilçeler olarak yer almaktadır. Şırnak'taki, Merkez ve Cizre ilçesi gelişmişlik düzeyi açısından 4. grupta yer alırken; Silopi, Beytüşşebap ve Uludere ilçeleri ise İdil ve Güçlükonak ilçelerini (6. grupta) geride bırakarak gelişmişlik düzeyi açısından 5. grupta yer almaktadırlar.

Şırnak il ve ilçeleri sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından analiz edildiğinde Şırnak merkez gelişmişlik sırası açısından ilçelerine göre en iyi (1. sırada) gelişmişlik düzeyinde yer almaktadır. Bu durum Şırnak için il olmanın sağladığı bir takım avantajların sonucu olduğu söylenebilir. Merkez ili takip eden sırasıyla Cizre (2. sırada) ve Silopi (3. sırada) ilçeleri gelmektedir. Bu sonuç nüfus büyüklüğü ile bir paralellik göstermektedir. En gelişmiş Cizre ve Silopi ilçelerinin nüfusu en fazla olan ilçelerdir. Nüfusa bağlı olarak altyapı ve kamu hizmetlerinin artması, nüfus büyüklüğüne bağlı oluşan talep artışının sağlayacağı ticari canlılık, coğrafi koşullarının elverişli olması, ulaşım ve bağlantı yollarının uygun olması, Cizre ile Silopi ilçelerinin İpekyolu ticaret karayolu üzerinde olması ve aynı zamanda sınıra yakınlığı nedeniyle Irak ile olan ticari faaliyetlerinden daha fazla pay almalarıyla açıklanabilir (Karabulut, 2010, s.825).

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye'de gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı olan toplam 81 il bulunmaktadır. Her ilin sahip olduğu içsel dinamikleri, sosyo-ekonomik yapısı temel ayırt edici yönünü oluşturmaktadır. Türkiye'de bulunan 26 tane ilin coğrafi, nüfus, ekonomik büyüklükleri, eğitim, sağlık ve kültürel gelişmişliklerinin diğer illerden gelişmiş olmaları yönünden büyükşehir düzeyindedir. Diğer iller ise gelişmişlik düzeyleri birbirinden farklı olup orta veya düşük gelişmişlik düzeylerine sahiptirler. Bu illerden biri Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şırnak'tır.

Şırnak, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir tarihe sahiptir. Şırnak'ta birçok ilim ve bilim insanının eserlerinin bulunması ve kültürel mimari yapıların yaygın olması inanç turizmi açısından zengindir. Şırnak, ipekyolu üzerinde olup Irak ve Suriye ülkelerine sınırı olan bir konuma sahip olması sanayi ve ticaret potansiyeline sahiptir. İl, Mezopotamya ovasında yer almasından verimli tarım toprakları bulunmaktadır. İlin, aynı zamanda elverişli iklimi ve geniş mera alanlarının olması hayvancılığın gelişmesine etki etmiştir. Bu özellikler Şırnak ilinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Kalkınmanın temel unsurları altyapı, dış ticaret, gelir dağılımı, doğal kaynaklar, yatırım ve sermaye birikimidir. Kalkınmanın temel göstergeleri ise kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla, insani kalkınma endeksi ve fiziksel yaşam kalitesi olmaktadır. İnsani kalkınma endeksinin bir unsuru sağlık göstergesidir. Şırnak'ta, kamu harcamaları kapsamında çeşitli sağlık merkezleri kurulmuştur. Şırnak, sağlık merkezlerin sayısı ve donanımı yönünde düşük düzeyde kalmıştır. İlin nüfus büyüklüğü, komşu ülkelere sınır olması sağlık alanında yapılacak yatırımlar sayesinde önemli bir talep artışı sağlanarak kalkınmasında rol olabilir.

Sosyal altyapının bir unsuru olan eğitim göstergesi kalkınmanın temel göstergelerinden biridir. Şırnak'ta okul çağındaki nüfus oranı fazladır. Nüfusun büyük bir bölümü altı yaş ve üzeridir. Şırnak, genç nüfusu yoğun olan bir ildir. Okul ve öğretmen sayısı ve okulların fiziki koşullarının iyileştirilmesi nüfusun beşeri sermayesinin gelişimine katkı sağlayacaktır. Nitelikli istihdamın artmasına etki edecektir.

Şırnak, komşu ülkelere (Irak ve Suriye) sınır olması ve ipek yolu üzerinde olması ticaretinin gelişmesine etki etmektedir. Bölgede üretime dayalı işletmelerin sayısı sınırlıdır. Organize sanayi bölgeleri sadece Şırnak merkez ve Cizre ilçesinde vardır. Şırnak merkezdeki kuruluş aşamasında olup sadece Cizre'deki aktif olarak bulunmaktadır. Organize sanayi bölgelerinin aktif hale getirilerek üretime dayalı işletmelerin sayılarını artırarak ilin gelişimine önemli bir katkı sağlayacaktır.

Şırnak'ta bölge içi ve bölgelerarası dengesizlikler vardır. Şırnak ili, gelişme potansiyeline sahip dinamikleri olan bir il olmasına rağmen gelişmişlik düzeyi açısından istenen yerde değildir. Merkezi ve yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşların, araştırma merkezlerin, üniversitenin ve kalkınma ajansının katkıları ile hazırlanacak bölge planları kapsamında kalkınma politikaların uygulanması Şırnak'ın kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Şırnak ilinin sosyal ve ekonomik gelişimini sağlayacak stratejik kalkınma projelerin uygulanması, devlet teşviklerinin verilmesi, doğrudan yatırımların artırılması, ulaşım, altyapı ve üstyapının geliştirilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

Etik Beyan ve Açıklamalar

1. Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışmada yazarlar arasında çıkar çatışmasının olup olmadığı ifade edilmelidir.

2. Yazar Katkı Oranı Beyanı

Yazarın çalışmaya katkısı %100'dür.

3. Etik Kurul Bilgileri Beyanı

Tarafımızca yapılan bu bilimsel araştırmada etik kurul kararı gerektirecek herhangi bir faaliyet/çalışma bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Baz, İ. (2017). *Medeniyetlerin kavşağında kadim şehir*. İ. Baz (Ed.) Şırnak 2023 Vizyon Çalıştayı (3-9) içinde. Şırnak Üniversitesi Yayınları: Şırnak.
- Cizre Ticaret Sanayi Odası, (2021), Ekonomi, Cizre, Erişim Tarihi: 28.09.2023.
- DİKA. (2023). Şırnak il yatırım ortamı mevcut durum raporu. Şırnak Yatırım Destek Ofisi, Erişim Tarihi: 13.09.2023.
- Dinler, Z. (2001). *Bölgesel iktisat*. Ekin Kitapevi Yayınları: Bursa.
- Karabulut, K. (2010). *Şırnak ilinin kalkınma stratejisi nasıl olmalıdır*. M.N. Doru (Ed), Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri (825-835) içinde. Şırnak Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Kaya, A. (2009). *Türkiye'de bölgesel net mali yansıma*. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2009/395.
- Resmi Gazete. (2022). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/03/20220318-11.pdf>, Erişim Tarihi: 13.11.2024.

- SEGE. (2022). İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/birimler/2022-ilce-sege.pdf>, Erişim Tarihi: 20.09.2023.
- Şırnak İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021). Coğrafya. Şırnak, Erişim Tarihi: 15.09.2023.
- Şırnak İl Milli Eğitim Müdürlüğü. (2023). Şırnak, Erişim Tarihi: 03.09.2023.
- Şırnak İl Sağlık Müdürlüğü. (2023). Şırnak, Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- Şırnak İl Sosyal Güvenlik Kurumu. (2023). Şırnak, Erişim Tarihi: 08.09.2023.
- Şırnak İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2023). Şırnak, Erişim Tarihi: 06.09.2023.
- Şırnak İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2021). Ekonomik ve Sosyal Yapı, Şırnak.
- Şırnak Üniversitesi. (2023). <https://www.sirnak.edu.tr>, Erişim Tarihi: 13.10.2023.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). 2020 Şırnak il sanayi durum raporu, <https://www.ticaret.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20.09.2023.
- T.C. Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1990). 73 Birleşim 3. Yasama Yılı 18. Dönem. *TBMM Tutanak Dergisi*, Cilt: 46. <https://www.tbmm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 05.09.2023.
- T.C. Türkiye Petrol Anonim Ortaklığı. (2023). TPAO Şırnak Bölge Müdürlüğü, <http://www.sirnak.gov.tr/tpao>, Erişim Tarihi: 15.08.2023.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). Ticaret Bakanlığı kara kapılarına göre yolcu sayıları, Erişim Tarihi: 24.09.2023.
- TÜİK. (2023). Bölgesel istatistikler, <https://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 13.08.2023.
- TÜİK. (2023). İl göstergeleri, <https://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 11.09.2023.
- TÜİK. (2021). İstihdam sayıları, <https://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16.09.2023.
- TÜİK. (2023). Merkezi dağıtım sistemi, <https://www.tuik.gov.tr>, Erişim tarihi: 25.08.2023.